

Debatt - Lars Klasén, Erik Borälv

Lars Klasén, Informatiker, Infodata
AB
lars.klasen@infodata.se

Foto: Renato Tan

Erik Borälv argumenterar i sin artikel "**Fri forskning, men ej fri tillgång till resultaten**" (ScieCom Info 2005:1) för Open Access. Tyvärr gör han det genom att delvis förvränga verkligheten.

Erik får det att låta som om de kommersiella förlagen hindrar forskningsresultat att bli fritt tillgängliga. Det är inte sant. För det första står det fritt för forskarna och/eller deras uppdragsgivare att välja var de vill publicera resultaten. Och även om de väljer de kommersiella förlagen så kan de - om de vill - ge sina resultat spridning via en mängd andra kanaler; något som också de allra flesta gör. Bland dessa kanaler finns rapporter, konferenser, pressreleaser, sammandrag på webben, intervjuer i media, etc.

För det andra så har de största förläggarna av vetenskapliga tidskrifter Elsevier och Springer, liksom ett flertal andra, en policy som tillåter forskarna publicera innehållet i sina artiklar på sina egna institutioners webbplatser, arkiv etc. Detta nämner Erik inte med ett ord - trots att han självklart är bekant med det.

Erik påstår vidare att författaren "måste" ge upp upphovsrätten till sitt manus. Han berättar dock inte att det inte gäller alla tidskrifter och inte för evigt. Och han berättar inte att förlagen samtidigt gör de författare som vill skydda sina alster en tjänst genom att bevaka upphovsrätten till deras artiklar.

Han påstår också att författaren "skänker" bort sitt manus. Skänker? Nej, förfarandet innebär ett byte av tjänster, där förlagen bistår med granskning, bearbetning, publicering, spridning, marknadsföring, bevakande av upphovsrätt, mm. Och i vissa fall honorar.

Så förlagen gör givetvis nytta. Att de inte gör detta av altruistiska skäl är självklart. Om det är förlagens vinster som Erik reagerar på så borde han skriva det i klartext. Erik nämner vinstmarginalen 40 % för förlagens publicering av vetenskapliga tidskrifter. Undrar om han tror på det själv. Den refererade rapporten är två år gammal, de uppgifter den baseras på ännu äldre - och mycket har hänt sedan dess. Och som sagt: det står författarna fritt att publicera sig via förlagen eller inte. Precis som det står förlagen fritt att välja publicering eller inte.

Erik tar upp förfarandet med att betala för publicering. Han nämner dock inte vad det kostar att köpa sig en plats i en tidskrift. Det varierar, men storleksordningen är vanligen 15.000 - 25.000 kr. Det är intressant att sätta detta i relation till de "9000 kr per forskare och år" som han räknat ut att Uppsalaforskarna betalar för att få tillgång till "12435 e-tidskrifter" plus de pappersbaserade.

Förresten är det långt ifrån alla de 12435 e-tidskrifterna resp. pappersbaserade som kan betraktas som vetenskapliga tidskrifter! Så även i det avseendet förvränger Erik verkligheten.

Erik Borälv, Forskare, Nationellt IT-användarcentrum (Nita), Uppsala
Erik.Boralv@it.uu.se

Det ser ut som om jag misslyckades med att föra ut mitt budskap i artikeln "Fri forskning, men ej fri tillgång till resultaten" [1]. Lars Klasén läser in något för mig oväntat, att jag tror kommersiella förlag inte gör ett bra arbete eller rent utav vill hindra spridning av forskningsresultat. Nu är det inte så.

Vad jag speciellt ville peka på var att det i forskarvärlden idag finns ett växande missnöje med nuvarande publiceringssystem. Publiceringssystemet är samtidigt, i praktiken, den viktigaste delen

av det akademiska meriteringssystemet. Det är anledningen till att det missnöjet spelar viss roll för oss forskare.

Invändningarna som jag hade hoppats skulle gå fram var: (i) publiceringssystemets tröghet (traditionell publicering tar för lång tid), (ii) otillräcklig egen kontroll (copyright och tillgång till artiklar) och (iii) fel ekonomisk modell (höga priser, samt att tidskrifterna oftast köps tillbaka av samma personer som publicerar sig) [2]. Dessa invändningar är mer av principiell karaktär och handlar bara till viss del om nivåer eller möjligheter till undantag. Det är därför, till exempel, i sammanhanget inte så värdefullt att man idag kan begära undantag från förlagens copyright, och eventuellt få formell tillåtelse att publicera sin egen text i annat sammanhang.

Lars antyder att det hänt något med publiceringssystemets priser de senaste två åren. Oklart vad eller varför? I mitt enkla räkneexempel försökte jag ge en ögonblicksbild av hur det ser ut om man är forskare på Uppsala universitet och genom sina anslag och forskningsmedel betalar för tillgången till bibliotekets alla resurser. Att det aldrig kan bli en exakt uträkning av hur mycket prenumerationerna kostar per forskare kan inte spela någon roll. Att som Lars säga att en sådan uträkning är en förvrängning av verkligheten och istället slänga in en ny kostnad (tagen ur luften?) om 15.000–25.000 kronor per artikel – vad betyder det? Egentligen spelar det för debatten ingen roll hur mycket publicering kostar; oavsett pris så måste kostnaden betalas. Frågan är hur och av vem. Jag misstänker att det är här vi tycker som mest olika. Jag vill ändå fortsatt hävda att det finns rimliga möjligheter för andra publiceringslösningar att ge en totalt sett billigare lösning än vad de kommersiella förlagen kan ge.

Lars säger helt korrekt att forskare är fria att väja hur de vill publicera sig. Det är dock en fråga som är mer komplex än ett enkelt val, då det hänger ihop med den egna meriteringen. Det är något som akademien själv måste lösa – det har egentligen inget med förlagen att göra. Vad Lars missar är att en del av de alternativa publiceringssätt han räknar upp är olika sätt att gå runt problemet med den traditionella publiceringen. Jag vill påstå att detta fria val har börjat gå hem. Forskare, universitet – och framför allt bibliotekarier – har insett att det finns en möjlighet till grundläggande förändring här. Vi ser varje vecka exempel världen över på att universitet och finansiärer kräver en övergång till Open Access (OA) eller andra liknande lösningar [3, 4, 5, 6].

Jag håller med om Lars beskrivning om att forskare och förlag byter tjänster med varandra, och att förlagen ser till att utföra många tjänster åt forskarna. Jag har inte alls problem med att förlaget tjänar pengar på det. Dock, jag menar att det går hitta nya lösningar för publicering som är både bättre och effektivare än

(går-)dagens [7]. Bättre i meningen att tillgång till forskningsresultaten blir fri för alla, och effektivare i meningen att en bättre totalekonomi ger möjligheter till mer forskning för samma summa pengar.

De många positiva exemplen med OA som vi läser om är dock ingen given eller enkel lösning. Det behövs först och främst stöd från universiteten så att detta blir en accepterad publiceringskanal. Finansiärernas stöd skulle också betyda mycket då det skulle ge ett snabbt genomslag. Viktigast av allt är att även en medvetenhet om OA når högre än dagens, ska vi säga, gräsrotsnivå. Som jag tidigare poängterade, det finns inga som helst spår av detta på den högsta politiska nivån. Det är synd.

[1] http://www.sciecom.org/sciecominfo/artiklar/boralv_05_01.shtml

[2] <http://www.library.yale.edu/~llicense/ListArchives/0410/msg00093.html>

[3] http://www.theregister.co.uk/2005/05/11/open_access_research/

[4] <http://www.rcuk.ac.uk/press/20050628openaccess.asp>

[5] <http://segate.sunet.se/cgi-bin/wa?A2=ind0504&L=biblist&F=&S=&P=20916>

[6] <http://www.doaj.org/>

[7] <http://www.dlib.org/dlib/june04/harnad/06harnad.html>